

Hérakleitos v Papyru Derveni

Řecký text s poznámkami

Významná část komentáře z Papyru Derveni asi pracuje s raně klasickým komentářem k Hérakleitovi. Obsahuje tedy četné narážky na Hérakleita, parafráze jeho textu a v některých případech i přímé citáty. Zde uvádíme širší kontext papyru, zatímco v edici Hérakleita se omezujeme na jednotlivé řádky textu.

Sloupce Papyru Derveni, které obsahují možné citáty nebo parafráze Hérakleita:

- IV - citát verze B 3 (= B 3a) a verze B 94, v souvislém čtení
- V - parafráze (hlavně B 27)
- VI - náš návrh na nový zlomek
- IX - referát a možná parafráze
- XI - návrh R. Janka na nový zlomek
- XX - náš návrh na nový zlomek
- část XXII - parafráze

Poznámky ke značení textu:

Řádkování odpovídá řádkům papyru.

Čárka na levém okraji __ odpovídá značce na papyru, která uvozuje citát („Orfea“, Hérakleita) nebo někdy i jiný předěl textu.

Slova v apostrofech jsou citáty z orfické básně.

Hranaté závorky [ ] značí rekonstruovaný text nebo nečitelné místo, tedy jinak než v edici Hérakleita.

Kulaté závorky ( ) označují nutné překladatelské doplňky.

Text, který považujeme za citát Hérakleita, je odsazen řádkováním.

Tato pracovní verze je zatímčím výsledkem společné práce více lidí; řecký text a překlad hlavně Vojtěch Hladký, toto sestavení:

Zdeněk Kratochvíl, 2009

διὸ δεῖ ἔπεσθαι τῷ ξυνοῶ· τοῦ λόγου δέοντος ξυνοῦ ζώουσιν οἱ πολλοὶ ὡς ἰδίαν ἔχοντες φρόνησιν.

- B 89:

τοῖς ἐγρηγορόσιν ἓνα καὶ κοινὸν κόσμον εἶναι, τῶν δὲ κοιμωμένων ἕκαστον εἰς ἴδιον ἀναστρέφεσθαι.

7-9

Pseudo-Hérakleitos, *Epist.* 9, 21-25:

πολλὰ Δίκης Ἐρινύες, ἀμαρτημάτων φύλακες. Ἡσίόδος ἐψεύσατο τρεῖς μυριάδας εἰπών· ὀλίγαι εἰσίν, οὐκ ἀρκοῦσι κακία κόσμου· πολὺ ἐστὶν πονηρία. ἐμοὶ δὲ πολῖται θεοί, θεοῖς ξυνοικῶν δι' ἀρετῆς οἶδα ἥλιον ὅπόσος ἐστί, πονηροὶ δὲ οὐδ' ὅτι εἰσίν.

Cfr. B 100.

Papyrus Derveni, col. V, 2-14 (parafráze Hérakleita)

χρη[στη]ριαζομ[ε] .οι.ει[
 χρησ[τ]ηριάζον[ται] .[.].....[.]ι
 αὐτοῖς πάριμεν .[εἰς τὸ μα]ντεῖον ἐπερ[ω]τήσ[οντες],
 5 τῶν μαντευομένων .[ἐν]εκεν εἰ θεμι[...].ηδα[
 ἐν.¹³ Αἰδοῦ δεινά.¹⁴ τί ἀπιστοῦσι; οὐ γινώσ[κοντες τὰ ἐ]νύπνια
 οὐδὲ τῶν ἄλλων πραγμάτων ἕκαστ[ον], διὰ ποίων ἂν
 παραδειγμάτων π[ι]στεύουεν; ὑπό [τε γὰρ]¹⁵ ἀμαρτ<ί>ης
 καὶ [τ]ῆς ἄλλης ἡδον[ῆ]ς νενικημέν[οι, οὐ] μανθ[άνου]σιν
 10 [οὐδὲ] πιστεύουσι. ἀ[πι]στή δὲ κάμα[θή] τὸ αὐτό¹⁶. ἦν γὰρ
 [μὴ μα]νθάνωσι μη[δ]ὲ γινώ[σ]κωσι, οὐκ ἔστιν ὅπως
 [πιστεύσου]σιν καὶ ὀρ[ῶ]ντες¹⁷
 τ]ὴν ἀπιστί[ην
 ] φαίνεται[ ]

Paralely:

Hérakleitos citovaný (někdy částečně) u Kléménta Alexandrijského, *Protreptikos*, 22,1-2, 4:

(1)

B 27:

ἀνθρώπους μένει τελευτήσαντας (ἀποθανόντας Kléméns ve *Strómateis*) ἄσσα οὐκ ἔλπονται οὐδὲ δοκέουσιν.

(2)

B 14:

τίσι δὴ μαντεύεται Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος; νυκτιπόλοις, μάγοις, βάκχοις, λήναις, μύσταις· τούτοις ἀπειλεῖ τὰ μετὰ θάνατον, τούτοις μαντεύεται τὸ πῦρ· τὰ [γὰρ] νομιζόμενα κατ' ἀνθρώπους μυστήρια ἀνιερωστὶ μουῦνται.

(4)

Papyrus Derveni, col. VI, viz dále.

¹³ KPT: ἄρ'

¹⁴ Bernabé (Janko); KPT, Betegh: δεινὰ τί ἀπιστοῦσι;

¹⁵ KPT; Betegh, Bernabé (Burkert): τ[ῆ]ς τε]

¹⁶ Betegh, Barnabé (Janko); KPT: ταῦτόν

¹⁷ Bernabé (Janko): ὀρ[ῶ]ντες ἐνύπνια (Janko)

Papyrus Derveni, col. VI, 1-11 (citát Hérakleita: řádek 7/8)

εὐ[χαί] καὶ θυσ[ί]αι μ[ε]ιλ[ί]σσοῦσι τὰ[ς] ψυχάς],
 ἐπ[ωιδῆ] δ' ἐ μάγων δύν[α]ται δαίμονας ἐμ[ποδῶν]
 γι[νομένο]υς μεθιστάναι· δαίμονες ἐμπο[δῶν] δ' εἰσὶ
 ψ[υχαὶ] τιμωροί¹⁸. τὴν θυσ[ίαν] τούτου ἔνεκεν π[οιοῦσ]ι[ν]
 5 οἱ μά[γο]ι, ὥσπερ εἰ ποινήν ἀποδιδόντες. τοῖς > δὲ
 ἱεροῖς] ἐπισπένδουσιν ὕ[δω]ρ καὶ γάλα, ἐξ ὧν περ καὶ τὰς
 χοὰς ποιοῦσι. ἀνάριθμα [κα]ὶ

7-8 πολυόμφαλα τὰ πόπανα

θύουσιν, ὅτι καὶ αἱ ψυχαὶ ἀν[ά]ριθμοί εἰσι. μύσται
 Εὐμενῖσι προθύουσι κ[ατὰ τὰ] αὐτὰ μάγοις· Εὐμενίδες γὰρ
 10 ψυχαὶ εἰσιν. ὧν ἔνεκ[εν τὸν μέλλοντ]α θεοῖς θύειν
 ὁ[ρ]νίθ[ε]ιον πρότερον [ ]· ἰσποτε[.]ται¹⁹

Proč považujeme zrovna „mnohopupíkaté (polyomfalické, mnohopupkaté) koláčky“ za přímý citát Hérakleita?

Toto slovní spojení totiž mimo Papyrus Derveni potkáváme jenom u Kléménta Alexandrijského, a to krátce po jeho citátu Hérakleitova zlomku B 14 o bezbožnosti obvyklého zasvěcování. Křesťan Kléméns a autor komentáře zapsaného na Papyru Derveni tedy pracovali se stejnou textovou předlohou, kterou byl buď opis Hérakleita nebo spíše raně klasického komentáře k němu, třeba *Potápěče*. (Samotné slovo *popana* znamená kulaté obětní koláčky.)

Kléméns Alexandrijský, Protrepticus 22, 3-4 (bezprostředně po citátu B 14):

(3) Νόμος οὖν καὶ ὑπόληψις κενὴ τὰ μυστήρια καὶ τοῦ δράκοντος ἀπάτη τίς ἐστὶν θρησκευομένη, τὰς ἀμυήτους ὄντως μύσεις καὶ τὰς ἀνοργιάστους τελετὰς εὐσεβείᾳ νόθῳ προστρεπομένων. (4) Οἷαι δὲ καὶ αἱ κίσται μυστικάι· δεῖ γὰρ ἀπογυμνῶσαι τὰ ἅγια αὐτῶν καὶ τὰ ἄρρητα ἐξειπεῖν. Οὐ σησαμαῖ ταῦτα καὶ πυραμίδες καὶ τολύπαι καὶ

πόπανα πολυόμφαλα

χόνδροι τε ἀλῶν καὶ δράκων, ὄργιον Διονύσου Βασσάρου;

¹⁸ KPT: ψ[υχαῖς] ἐχθ[ροί].

¹⁹ Bernabé: [χρη] λύειν σὺν] οἷς ποτέ[ον]ται

Další paralely:

Viz Papyrus Derveni col. XX.

Hérakleitos, A 1,7 (F 44A Mouraviev):

καὶ πάντα ψυχῶν εἶναι καὶ δαιμόνων πλήρη

2-3:

Hérakleitos, B 63:

ἐνθα δ' ἐόντι ἐπανίστασθαι καὶ φύλακας γίνεσθαι ἐγεῖρτι ζώντων καὶ νεκρῶν

Papyrus Derveni col. IX, 1-14 (referát a možná parafráze Hérakleita: řádky 5-9)

εἶναι· ,τῆ[ν ἀλ]κὴν²⁰ οὖν τοῦ ἰσχυρ[ο]τάτου ἐπόη[σεν]
 εἶναι ὡς[περ]εἰ παῖδα πατρὸς. οἱ δὲ οὐ γινώσκον[τες]
 τὰ λεγόμενα δοκοῦσι ,τὸν Ζᾶνα παρὰ τοῦ αὐτο[ῦ]
 πατρὸς [τὴν] ἀλκὴν [τε καὶ] τὸν δαίμονα λαμβά[νειν]·
 5 γινώσκ[ω]ν οὖν τὸ πῦρ ἄτε²¹ μεμειγμένον τοῖς
 ἄλλοις ὅτι ταράσσοι καὶ κ[ωλ]ύοι τὰ ὄντα συνίστασθαι
 διὰ τὴν θάλασσαν ἐξαλλάσσει²² ὅσον τε ἰκανόν ἐστιν
 ἐξαλλαχθὲν μὴ κωλύ[ειν τὰ] ὄντα συμπαγῆνα[ι].
 ὅσα δ' ἄ[ν] ἀφθῆι ἐπικρα[τεῖται, ἐπικ]ρατηθὲν δὲ μίσγεται
 10 τοῖς ἄλλ[ο]ις. ὅτι δ' ,ἐν χεῖρ[εσσιν] ἔλαβ[εν]· ἠνίζετο
 ὡσπερ[τ] ἄλλα τὰ π[.....].ομεν[α...]α²³
 [β]εβαιότατα νο[.....].ν²⁴ ἰσχυρῶς
 ἔφη ,τὸν Ζᾶνα τ[.....].ν²⁵ δαίμονα·
 ...

Paralely:**5-10**

Hérakleitos, B 26:

ἄνθρωπος ἐν εὐφρόνῃ φάος ἄπτεται, ἑαυτῷ ἀποθανών, ἀποσβεσθεὶς ὄψεις· ζῶν
 δὲ ἄπτεται τεθνεῶτος εὐδων, ἀποσβεσθεὶς ὄψεις· ἐγρηγορῶς ἄπτεται εὐδοντος.

- B 30:

κόσμον, τὸν αὐτὸν ἀπάντων, οὔτε τις θεῶν οὔτε ἀνθρώπων ἐποίησεν, ἀλλ' ἦν
 αἰεὶ καὶ ἔστιν καὶ ἔσται πῦρ αἰείζων ἀπτόμενον μέτρα καὶ ἀποσβεννύμενον
 μέτρα.

- B 67:

ὁ θεός· ἡμέρη εὐφρόνη, χειμῶν θέρος, πόλεμος εἰρήνη, κόρος λίμος [τὰναντία
 ἅπαντα· οὗτος ὁ νοῦς,] ἀλλοιοῦνται δὲ ὄκωσπερ <πῦρ> ὅπταν συμμιγῆ θυώμασιν,
 ὀνομάζεται καθ' ἡδονὴν ἐκάστου.

- A 5/5 (= Kahn XLIII B) Simplicios, In Aristotelis Physicorum libros commentaria 23, 38
 (Vol. IX, p. 24. 4-8 Diels) = Theophrastos, Physicorum opiniones fr. 1, D. 475:

²⁰ Betegh, Bernabé; KPT: ἀρ]κὴν

²¹ KPT: ἀναμεμειγμένον

²² Betegh, Bernabé: ἐξήλλαξε

²³ KPT, Bernabé: π[ρίν] μὲν ἄδηλα φαι]νόμενα, ἀλλ]ὰ

²⁴ KPT, Bernabé: νοηθ[έν]τα. αἰνιζόμενος ο]ῦν.

²⁵ KPT, Bernabé: ,τῆ[ν ἀλκὴν] λαβεῖν καὶ τὸ]ν·

Πυρὸς γὰρ ἀμοιβὴν εἶναι φησιν Ἡράκλειτος πάντα. καὶ τάξιν τινὰ καὶ χρόνον ὠρισμένον τῆς τοῦ κόσμου μεταβολῆς κατὰ τινα εἰμαρμένην. καὶ δῆλον ὅτι καὶ οὗτοι τὸ ζωογόνον καὶ δημιουργικὸν καὶ πεπτικὸν καὶ διὰ πάντων χωροῦν καὶ πάντων ἀλλοιωτικὸν τῆς θερμότητος θεασάμενοι ταύτην ἔσχον τὴν δόξαν·

- A 16/1,130:

ὄνπερ οὖν τρόπον οἱ ἄνθρακες πλησιάσαντες τῷ πυρὶ κατ' ἀλλοίωσιν διάπυροι γίνονται, χωρισθέντες δὲ σβέννυνται

7

Hérakleitos, A 1,10:

λαμπροτάτην δὲ εἶναι τὴν τοῦ ἡλίου φλόγα καὶ θερμοτάτην. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἄστρα πλεῖον ἀπέχειν ἀπὸ γῆς καὶ διὰ τοῦτο ἦττον λάμπειν καὶ θάλπειν, τὴν δὲ σελήνην προσγειωτέραν οὖσαν μὴ διὰ τοῦ καθαροῦ φέρεσθαι τόπου. τὸν μὲντοι ἥλιον ἐν διαυγεῖ καὶ ἀμιγεῖ κινεῖσθαι καὶ σύμμετρον ἀφ' ἡμῶν ἔχειν διάστημα·

8

Anaxagorás, B 16:

ἀπὸ τουτέων ἀποκρῖνομένων συμπήγνυται γῆ.

Papyrus Derveni, col. XI, 5-9 (citát Hérakleita: řádky 8-9)

- 5 ,χοῤῥσαι΄ δὲ καὶ ἀρκέσαι ταὐτὸ [δύ]ναται.
σκέψασθαι δὲ χοῤῥή ἐφ΄ ὧι κείτα[ι τὸ] ἀρκέσαι
— καὶ τὸ ,χοῤῥσαι΄.
- 8 ,χοῤῥᾶν τὸνδε τὸν θεὸν νομίζοντ[ες ἔρ]χονται
πευσόμενοι ἄσσα ποῶσι΄
- 10 οὐδέποτε, μα[κρὸν δέ΄ ,νιφό]εντ[α]΄ δὲ φήσας εἶναι
τῆι [δύ]νάμει ε[ ]ι²⁷ νιφετώδει.
[...] νιφετώδ [ ]λευκόν ε[²⁸
[...] λαμπ[ρ]], πολίων δ΄ α[.].²⁹

Paralely:**2-4**

Hérakleitos, B 16:

τὸ μὴ δύνόν ποτε πῶς ἄν τις λάθοι;

- Xenofanés, B 26:

αἰεὶ δ΄ ἐν ταὐτῶι μίμνει κινούμενος οὐδέν / οὐδὲ μετέρχεσθαί μιν ἐπιπρέπει
ἄλλοτε ἄλλῃι.

- Parmenidés, B 8.29-30:

ταὐτόν τ΄ ἐν ταὐτῶι τε μένον καθ΄ ἑαυτὸ τε κείται / χούτως ἔμπεδον αὐθι μένει

8-10

Hérakleitos, B 93:

ὁ ἄναξ, οὗ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς, οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ
σημαίνει.

- B 92:

Σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι [καθ΄ Ἡράκλειτον] ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα
καὶ ἀμύριστα φθεγγομένη χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῆ φωνῆ διὰ τὸν θεόν.- Hérakleitos u Klémenta Alexandrijského, *Strómateis*, I 70,3:Ἡράκλειτος γὰρ οὐκ ἀνθρωπίνως φησίν, ἀλλὰ σὺν θεῷ <τὸ> μέλλον Σιβύλλη
πεφάνθαι.²⁶ KPT, Betegh; Bernabé: τάδ΄ [ἐν ἐχομέν]ωι²⁷ KPT: ε[ικάζει χρόνον τῶ]ι, Bernabé: ε[ικάζει αὐτὸν ὄρε]ι²⁸ KPT, Bernabé: [τὸ δὲ] νιφετώ[δες ψυχρόν τε καὶ λ]ευκόν ἐ[στι].²⁹ KPT, Bernabé: ἀ[έρ]α

Papyrus Derveni, col. XX, 1-15 (citát Hérakleita: řádky 11-13)

1 ἀνθρώπων ἐν πόλεσιν ἐπιτελέσαντες [τὰ ἱερά] εἶδον,
 ἔλασσον σφας θαυμάζω μὴ γινώσκειν· οὐ γὰρ οἶόν τε
 ἀκοῦσαι ὁμοῦ καὶ μαθεῖν τὰ λεγόμενα. ὅσοι δὲ παρὰ τοῦ
 τέχνην ποιουμένου τὰ ἱερά, οὗτοι ἄξιοι θαυμάζεσθαι
 5 καὶ οἰκτε[ί]ρεσθαι· θαυμάζεσθαι μὲν ὅτι δοκοῦντες
 πρότερον ἢ ἐπιτελέσαι εἰδήσειν, ἀπέρχονται ἐπι-
 τελέσαντες πρὶν εἰδέναι οὐδ' ἐπανερόμενοι ὥσπερ
 ὡς εἰδότες τι ὦν³⁰ εἶδον ἢ ἤκουσαν ἢ ἔμαθον· [οἰ]κτε<ί>ρεσθαι δὲ
 ὅτι οὐκ ἀρκεῖ σφιν τὴν δαπάνην προανηλωσθαι, ἀλλὰ
 10 — καὶ τῆς γνῶμης στερόμενοι προσαπέρχονται.³¹

πρὶν μὲν τὰ [ἱερά] ἐπιτελέσαι ἐλπίζον[τε]ς εἰδήσειν,
 ἐπ[ιτελέσ]αντ[ες] δὲ στερηθέντες κα[ὶ τῆς] ἐλπ[ίδος] ἀπέρχονται.
 — τ.[ ]ουont[...]³² λογος ..[...]³³ται[...].να³³

.[ ]ι τῆι ἑαυτοῦ ο..[ ]μητροὶ μὲν
 15] δ' ἀδελφῆ³⁴]ως εἶδε

Paralely:

Viz Papyrus Derveni col. VI.

Hérakleitos B 14.

7-8

Hérakleitos, B 17³⁵:

οὐ [γὰρ] φρονέουσι τοιαῦτα πολλοί, ὁκοίοις ἐγκυρέουσιν, οὐδὲ μαθόντες
 γινώσκουσιν, ἔωτοῖσι δὲ δοκέουσι.

- B 40³⁶:

πολυμαθίη νόον οὐ διδάσκει.

- B 55³⁷:

ὅσων ὄψις ἀκοῆ μάθησις [τουτέστι τὰ ὄργανα,] ταῦτα, [φησιν,] ἐγὼ προτιμέω, [οὐ
 τὰ ἀφανῆ προτιμήσας.]

³⁰ Betegh, Bernabé (ZPE); KPT: τέων

³¹ Betegh (ZPE); KPT, Barnabé: πρὸς ἀπέρχονται

³² Barnabé:].υόντ[ων ὁ]

³³ Barnabé (Janko): φαί[νε]ται τ[ὸν Ζᾶ]να

³⁴ Barnabé (Tsants.): τῆι δ' ἀδελφῆ[ι]

³⁵ Urozornil Sider in: *Studies on the Derveni Papyrus*, 1997, str. 133.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ *Ibid.*

Papyrus Derveni XXII, 4-6 (parafráze Hérakleita)

κρατιστεύοντες λέγουσι ὅ τι ἂν αὐτῶν ἐκάστωι
 5 ἐπὶ θυμὸν ἔλθῃ, ἅπερ ἂν θέλοντες τυγχάνωσι,
 οὐδαμὰ ταῦτά, ὑπὸ πλεονεξίας, τὰ δὲ καὶ ὑπ' ἀμαθίας.

Paralely:**5**

Hérakleitos, B 110:

Ἄνθρωποισι γίνεσθαι ὁκόσα θέλουσιν, οὐκ ἄμεινον.

6

Hérakleitos, B 29.3:

οἱ δὲ πολλοὶ κεκόρηνται ὅκωσπερ κτήνεα.

(Pejorativní význam plurálu je překným společným znakem Hérakleita a Papyru Derveni.)